
Forebyggende helsearbeid

BOKOMTALER

Å skrive en bok om forebyggende helsearbeid er ikke lett. Det blir ikke lettere når boken skal omfatte både teori og praksis, rette seg mot en sammensatt målgruppe som omfatter fagfolk av mange kategorier og samtidig være en lærebok for studenter. Den ønsker dessuten å ta opp nær sagt alt som kan ha relevans for forebygging, både det som skjer innenfor helsetjenesten og ute i samfunnet. Slik sett har forfatteren gått løs på en meget ambisiøs, for ikke å si umulig, oppgave.

Forfatteren bruker første kapittel (11 sider) til å beskrive hva forebyggende helsearbeid er. Problemet med den ambisiøse boken kommer til syne i denne presentasjonen av de begrep og tankemåter som brukes innen feltet, og de er mange. Når det skal gjøres på så få sider, blir det nokså rapsodisk, til dels selvmotsigende og lite stringent argumentasjon. Dessuten settes begrepene lite i forhold til hverandre. Mange temaer utdypes senere, men det er her tonen for hele boken settes.

Boken er innom det meste av det som er fremme i nyere litteratur, perspektiver og debatt om forebyggende helsearbeid. I tillegg presenterer den arbeidsmåter innen feltet, både de som ligger innenfor helsetjenesten og de som ligger utenfor. Når en bok skal favne alle de utfordringer, de oppgaver og det brede spekter av innfallsvinkler, institusjoner og arenaer som forebyggende helsearbeid kan innbefatte, må det bli summarisk. Mange viktige temaer, som bare kan omhandles på noen linjer inni et avsnitt, hadde trengt egne kapitler for å gi mening. Det blir lite rom for sammenhengende resonnementer. Riktignok evner forfatteren å fremstille kompleksiteten i forebygging ved å trekke inn mange temaer, men de settes lite i sammenheng. Hva er for eksempel forholdet mellom forebyggende og helsefremmende arbeid? Jeg skulle ønske at det kom bedre frem. Og på noen områder savner jeg en grundigere presentasjon. Ulykker og vold, både ute i samfunnet, men fremfor alt den private volden, er lite omtalt. Å inkludere det ville fått frem kompleksiteten i forebyggende arbeid klarere.

Forfatteren ser forebyggende helsearbeid meget bredt og lar det omfatte politiske beslutninger og veivalg innen mange samfunnssektorer som for eksempel utdanning, velferdspolitik, infrastruktur og arbeidsmarkedspolitikk. Da blir det vanskelig å skjønne innholdet i påstanden «Forebyggende

helsearbeid får en svært liten del av samfunnsressursene; nøyaktig hvor mye er vanskelig å fastslå» (s. 23). Ut fra den brede vinkling av forebyggende helsearbeid kunne det like gjerne vært sagt at svært mye av samfunnets ressurser brukes til å fremme folks helse og forebygge sykdom. Dette er noe av det paradoksale innen moderne forebygging; det skal omfatte «alt», men samtidig beklage at virksomheten får for lite ressurser. Det viser behov for å skille klarere mellom bruk av ressurser til virksomhet som har helse som eksplisitt mål og virksomhet hvor helse blir implisitt mål, for så å bruke det konsekvent når man omtaler virksomheten.

Påstanden om at medisinsk behandling bare kan påvirke 10 % av variasjonen i dødelighet i en befolkning mens 90 % bestemmes av andre forhold, er gammel. Med det perspektiv denne boken har om at forebygging omfatter aktivitet i de fleste samfunnssektorer, vil man kunne anta at behandling har enda mindre betydning enn for eksempel der det ikke finnes nok mat eller rent vann og hvor analfabetismen er stor. Hvis vi tok vekk den kurative helsetjenesten i Norge og lot alt annet være som før, ville antakelig dødeligheten øke betraktelig, i hvert fall i visse aldersgrupper.

I forebyggende helsearbeid er det komplekse forholdet mellom fag og politikk tydelig, og Mæland påpeker dette på flere illustrerende måter. Men det blir litt rart når han sier (s. 148): «Imidlertid er det ikke alltid (min utheving) at politiske beslutninger fattes ut fra saklige argumenter.» Dette viser nettopp noe av problemet i relasjonen fag og politikk. Politikkenes vesen er å veie verdier og argumenter mot hverandre. Det ligger i politikkenes natur at den ikke skal være saklig. For forebygging kan det være vanskelig å akseptere at helse ikke er den høyeste verdi bestandig, verken i politikken eller i folks liv.

Språklig er boken grei nok. Men forfatteren har anvendt en «vi»-form som blir vanskelig. For hvem er «vi» her? Noen ganger er «vi» tydeligvis legene, andre ganger er «vi» folket og atter andre ganger sannsynligvis alle som er engasjert av eller i forebyggende helsearbeid. Noen ganger er «vi» å forstå som forskere innenfor det brede feltet. Dette burde det vært ryddet opp i.

Etter så mange kritiske kommentarer; er boken verdt å lese og i så fall av hvem? For en som vil sette seg inn i de moderne tanker og tilnærmingsmåter innen forebyggingsfeltet, kan boken gi en oversikt, innføring og en del ideer. Den kan forhåpentligvis gi inspirasjon og skape styrket interesse for dem som arbeider innen forebygging, men fremfor alt for dem som planlegger og iverksetter utvikling av samfunnet. Men de som ønsker å gå dypere inn i det teoretiske fundament for forebyggende helsearbeid og leter etter en grundig presentasjon og en mer kritisk drøfting av både grunnlag og virkemidler innen forebyggende helsearbeid, vil ikke finne det i denne boken.

GreteBotten

Senter for helseadministrasjon

Rikshospitalet

Publisert: 10. april 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 21. mars 2026.

